

БОЛАШАҚ МАМАН РЕТІНДЕ СТУДЕНТТІҢ КӘСІБИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТЫНЫҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ

Арыстанғалиева Алтыnguль Ерсайновна

Altyngularystangalieva6@gmail.com

«Білім берудегі менеджмент» білім бағдарламасының 2 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., қауымдастырылған профессор Жумашева Н.С.

Студенттердің - болашақ мұғалім ретінде кәсіби – педагогикалық бағытын қалыптастыру мәселесі ғылыми әдебиеттерде егжей-тегжейлі қарастырылады. Ұлттық жоғары оқу орындары жағдайында осы мәселені жүзеге асыруда теория мен тәжірибенің жеткіліксіз дамуы біздің зерттеуіміздің өзектілігін анықтайды, студент тұлғаның осы интегративті сапасын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтау және негіздеу болып табылады.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесіне өзінің кәсіби қызметіндегі зерттеу тәсілдерін меңгерген маман, белсенді кәсіби-танымдық және пәндік – тәжірибелік қызметке, гуманистік бағыттағы тұлғаға негізделген кәсіби бағыты бар тұлға аса қажет. Осы қасиеттерді қалыптастыру үшін студенттерді кәсіби қызметке дайындауды модельдеуде кәсіби бағыты бар студенттердің белсенді қызметі қажет.

Мамандарды дайындауда қоғамның маманға деген қажеттіліктерін қанағаттандыруда кәсіби педагогикада мамандардың профессиограммалары мен модельдері жасалды. Маман моделі - маманға қойылатын талаптар жүйесін жоғары оқу орнының дайындығымен үйлестіруге мүмкіндік береді. Маманның моделі зерттелетін объектінің негізгі сипаттамаларын көрсететін сипаттамасын, ол маманның жалпыланған бейнесі болып табылады.

Университеттің бүкіл педагогикалық ұжымының іс-әрекетінің бағдарламасы ретінде болашақ маманның қасиеттерінің жалпы моделін құру өте қажет, өйткені осы бағдарламаға сәйкес педагогикалық қызмет мақсатына сай университет жоғары білікті мамандарды даярлауда арнайы тапсырысты орындауына қолайлы жағдай жасайды. Сонымен қатар, маманның жеке қасиеттерінің құрылымы мен олардың қалыптасуының ретін білу қажет. Болашақ маман ретінде студенттердің моделі қоғамдық өмірдің әлеуметтік-экономикалық, саяси, ғылыми және мәдени салаларында болып жатқан өзгерістерді ескере отырып, теориялық негізге сүйенуі керек.

Маманның моделі жоғары білікті мамандарға сәйкес келетін білім мен дағдыларды (кәсіби), жеке қасиеттерді қамтиды. Болашақ маман моделі жоғары оқу орнына кімді және не үшін дайындау керектігі туралы түсінік береді.

Е.Е.Смирнованың кез-келген университет ұжымының жұмысындағы бастапқы кезде үлгінің болуы қойылған мақсаттарға жетудің нақты тәсілдері мен жолдарын толық

анықтамайтындығы туралы пікірін ескеру қажет. Осыған байланысты Е.Е.Смирнова университеттің алдында тұрған міндеттердің біріншісі не істеуді, екіншісі – оны қалай жүзеге асыру қажеттігі сияқты екі тобын ажыратып көрсетті. Ол «маман моделі», «қызмет моделі» және «маман даярлау үрдісінің моделін» [1] ажырату керектігін айтады.

Маман моделі осы бейіндегі ЖОО түлектерінің еңбек жағдайларын, қажетті білім мен дағдылары мен қасиеттерді, қарым-қатынастарды сипаттауға бағытталады. Қызмет моделі маманның сәтті жұмыс істеуі үшін не қажет екендігі туралы сұраққа толық жауап беруі керек. Әрине, маман қызметінің моделін құру жұмысында біздің қоғамның ғылыми-техникалық прогресінің, оның даму перспективаларына сүйену керек.

Маман дайындау моделі-бұл оларға болашақ жұмысының моделіне сәйкес түлектерді даярлауды қамтамасыз етуге арналған оқу үдерісі. Ол педагогикалық мазмұндағы динамикалық жүйе ретінде қарастырылып, оның құрамдас бөліктерін алуан түрлілігімен, қарым-қатынастарымен және байланыстарымен сипаттайды. Маман даярлау моделінің құрамдас бөліктер ретінде болашақ маманды қалыптастыратын оқу-танымдық кәсіби қызметті және студенттердің осы қызметін ұйымдастыратын және оны басқаратын оқытушы қызметінің моделін қамтиды.

Қажетті қасиеттерді қамтитын маман қызметінің моделінің болуы, болашақ маманның кәсіби қызмет талаптарын орындауға дайындығы ЖОО-ға оқу үрдісінің, педагогикалық, өндірістік практиканың элементтерінде және қандай кезеңдерінде тиісті қасиеттерді қалыптастыру және дамыту мен оларды студенттерде даму деңгейінде бақылау орынды екенін шешуге мүмкіндік береді. Қызмет моделі маманның кәсіби және еңбек және қоғамдық міндеттерді орындау үшін қажетті білім, дағдылар жиынтығын анықтайтын біліктілік сипаттамасында көрінеді. ЖОО болашақ мамандары - түлек дамытуы қажет кәсіби психологиялық қасиеттері ескеріледі.

Алайда, педагогикалық ғылым мен тәжірибе үшін бұл модель педагогикалық ықпал ету нысанын әлі де толық көрсетпейді. Мотивациялық-қажеттілік саласы тұлғаның барлық қасиеттерінің, оның ішінде кәсіби қасиеттерінің дамуын, қалыптасуын және жұмыс жасауын анықтайды. Сондықтан біз маманның моделі оның қасиеттерінің сипаттамасы деген пікірді қолдаймыз:

- адам қызметінің белгілі бір саласындағы білім мен дағдылар.
- белгілі бір психикалық қасиеттердің дамуы.
- маманның қажеттіліктерін, мотивтерін, өмірге және қоршаған ортаға қарым-қатынасын қалыптастыру.

Біліктілік сипаттамасында көрсетілген маманға қойылатын талаптарға сүйене отырып, университеттің негізгі міндеті студенттердің үздіксіз білім алуға деген көзқарасын қалыптастыру, танымдық қажеттіліктерді кәсіби деңгейге дейін дамыту болып табылады.

Жоғарыда келтірілген талдаулар негізінде белсенді кәсіби және танымдық позициясы бар кәсіби мұғалімнің жеке басын сипаттайтын белгілерді ажыратуға болады:

- жоғары әлеуметтік белсенділік және азаматтық жауапкершілік, гуманизм. Оның қызметіндегі басты бағдар тек жоғары кәсіби қызмет қана емес, сонымен қатар өз қызметі мен басқалардың қызметін сыни бағаласа, мұндай маман жұмыстағы кемшіліктерге бей-жай қарамайды, кешілікпен мәмілеге бармайды.

- өз кәсібіне және еңбек адамдарына деген сүйіспеншілік, шынайы интеллект, рухани мәдениет, басқалармен бірге жұмыс істеуге деген ұмтылысы пен қабілеті.

- жоғары кәсіпқойлығы, инновациялық ойлау стилі, белгілі бір қызмет саласында ғана емес, сонымен қатар жұмыспен байланысты салаларда қолданылатын жұмыс әдістерін игеруде үнемі өзін-өзі тәрбиелеуге дайын болуы.

- кәсіби жұмысқа деген қабілеті, оның ішінде қызмет саласында физикалық және психикалық жағынан жоғары деңгейде көрінуі.

Маманды қалыптастыру мәселесі дұрыс шешілу үшін, ең алдымен, студенттің жеке тұлғасын қалыптастыру қажет, жеке тұлғаның бағыты көп қырлы екенін атап өтуге болады.

Тұлға бағытының маңызды жақтарының бірі-танымдық бағыт. Тұлғаның танымдық бағыты - оқу-танымдық іс-әрекетке, оның мазмұнына және оқу іс-әрекетіне оң көзқарасы, танымдық бейімділіктері мен қызығушылықтарының болуы, құбылыстардың, процестердің мәніне еруге деген қажеттіліктері мен тілектерінің болуы, танымдық іс-әрекеттің мақсаты мен міндеттерін, танымдық құндылығын түсінуі; танымдық іс-әрекетке көзқарастың болуы.

Қызығушылықтар, идеалдар, көзқарастар, сенімдер, көзқарастар студенттердің танымдық бағытының тұрақтылығының критерийлік көрсеткіші ретінде әрекет етеді.

Студенттердің танымдық бағытын қалыптастыра отырып, мыналарды ескеру қажет: біріншіден, тұлғаның танымдық бағыты егер таным өмірлік қажеттіліктен туындаса бейімділіксіз болуы мүмкін.

екіншіден, көзқарасыз қарапайым танымдық әрекеттерді орындау мүмкін емес. үшіншіден, әр түрлі деңгейдегі барлық танымдық іс-шаралар студенттер үшін кезең-кезеңімен болуы керек.

Тұлғаның танымдық бағытының қалыптасуын анықтауда жоғары, орташа, төмен деңгейлерді ажыратуға болады.

Жоғары деңгей балалық шақтан бастап танымдық іс-әрекетке қызығушылығының дамуымен, оң мотивациямен және танымдық қажеттіліктермен, танымдық белсенділікпен сипатталады.

Орташа деңгей үрдістің жекелеген жақтарына танымдық ұмтылысымен ерекшеленеді.

Танымдық бағыттылықтың төменгі деңгейі қызығушылықпен сипатталады.

Бұл студенттердің танымдық бағытын сипаттауда жалпы, шартты көзқарас. Сонымен қатар, зерттеушілер танымдық бағыттың қалыптасуын адамгершілік сананы тәрбиелеумен, тұлғаның оқу іс-әрекетіне қатынасымен, білім беруді жалғастырумен және еңбекқорлықты дамытумен байланыстыратынын атап өтеді. Тәжірибе көрсеткеніндей, танымдық іс-әрекетке саналы қатынасты қалыптастыру өзінің танымдық іс-әрекетінің мақсатын анықтаумен, түсінумен және қабылдаумен байланысты, еңбексүйгіштік арқылы іс-әрекетте оқу еңбегіне, оның нәтижелеріне дұрыс көзқарасы қалыптасады, адамдарға және танымдық іс-әрекет нәтижелеріне, жолдастар мен мұғалімдерге гуманистік қатынасты тәрбиелеу, өзінің оқу міндеттерін адалдық орындауға міндеттейді.

Сонымен қатар, танымдық бағытты қалыптастыру әрдайым танымдық бағытты жүзеге асырудың көзқарастарын, перспективаларын және практикалық оқу-тәрбие қызметін қамтитын деңгейлік тәсілмен байланысты. Сонымен қатар, жеке тұлғаның танымдық бағытын қалыптастыру үрдісінде студенттердің сана-сезімін, көзқарасы мен мінез-құлқын қалыптастыру үлкен рөл атқарады, өйткені осы іс-әрекеттерге қатысты танымдық бағдардың қалыптасуын бағалауға болады.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы тұлғаның танымдық бағытын қалыптастыруда тұжырымдар жасауға негіз болады:

- педагогикалық үрдіске сананың, мінез - құлық пен қатынастардың бірлігінде тұтас көзқарасы.

тұлғаның танымдық бағытын қалыптастыруға деңгейлік көзқарас.

- оқу процесіне танымдық іс-әрекеттің түрлерін енгізуге, оған студенттердің белсенді қатысуы.

- болашақ кәсіби қызметімен байланысты құндылық-танымдық бағдары.

- әлеуметтік қатынастар тәжірибесінің болуы.

- олардың танымдық қызығушылықтарын, қажеттіліктерін, мотивтерін, көзқарастарын, сенімдерін дамыту деңгейі.

Танымдық бағыт әрқашан тұлғаның әлеуметтенуімен, оның адамгершілік мәдениетін, менталитетін және жеке тұлғаның кәсіби және еңбек бағытын қалыптастырумен байланысты екенін атап өткен жөн.

Ұлттық факультетте студенттердің танымдық бағытын қалыптастыру ұлттық өзіндік сананың даму ерекшеліктерін, оның түрлерін ескеруді талап етеді. Тек осындай тәсіл оң нәтиже бере алады, мұғалімнің болашақ мамандығын игеру үшін белсенді танымдық

белсенділікке әкеледі. Тұлғаның танымдық, әлеуметтік-адамгершілік, еңбек, кәсіби және басқа да бағыттары адамның эмоционалды жағдайымен байланысты. Эмоционалды реакциялар-бұл адамдарға, еңбек қызметіне, құбылыстарға тиісті көзқарастың эстетикалық көрінісі. П. М.Джейкобсон эмоционалды саланың ерекшеліктері тұлғаның бағытында айқын көрінетінін атап көрсетеді [2]. Терең моральдық, эстетикалық сезімдер ұмтылыстармен, мақсатты іс-әрекеттермен, жеке тұлғаның сенімдерімен байланысты. Бұл сезімдер адамның рухани байлығын, эстетикалық құндылықтарын құрайды. Функционалды түрде тұлғаның танымдық бағыты байланыстарда, іс-әрекеттерде, әдістерде, ол орындайтын рөлдерде көрінеді. Тұлғаның функциялары көп қырлы, бұл оның көрінісінің бірегейлігін, өзіндік ерекшелігін тудырады. Тұлғаның танымдық бағытының функциялары оның құрылымдық элементтерімен байланысты. Оларды бөліп көрсету белгілі бір мағынада когнитивті бағдарлау процесін басқаруға мүмкіндік береді, тұлғаның барлық компоненттері бір-бірімен белгілі бір қатынаста болады. Жеке тұлғаның бағдарлану элементтері, атап айтқанда, танымдық бағыт бірдей қатынастарда болады. Олардың өзара байланысы орындалатын функциялар деңгейінде жүзеге асырылады.

Жүргізілген талдаулар жеке тұлғаның жеке элементтерінің функционалды маңыздылығын анықтауға мүмкіндік береді және бұл тұлғаның танымдық ұмтылысын тиімді қалыптастыруға негіз береді. Сондықтан біз ең алдымен:

- тұлғаның танымдық бағытының барлық компоненттерін дамытуда мақсатты және құндылықты бағдарлау функциялары маңызды рөл атқарады.

- тұлғаның танымдық бағытының барлық элементтері әдіснамалық және тәрбиелік функцияларға тән.

- танымдық бағыттың барлық элементтері болжамды және интегративті функцияларға орындайды.

Сонымен қатар, болашақ мұғалімнің танымдық бағытын сипаттауда ескеруі керек:

- интеллектуалды жетілу деңгейіне, танымдық тәуелсіздіктің құндылығын түсінуге.

- оқу - танымдық іс-әрекетке шығармашылық көзқарас.

- білім беру мақсатына жетудегі танымдық іс-әрекеттің көрінуі мен қарқындылығы.

- танымдық мақсатқа жетуде көрінетін танымдық бағыттың тұрақтылығы.

- студент тұлғасының бағытталған іс-әрекетінің құндылық-танымдық мотивтеріне назар аударуымыз керек [3].

Сондай-ақ, кәсіби және танымдық қажеттіліктерді, олардың дамуын жеке тұлғаның мәртебесімен байланыстыра отырып қарастырамыз. Қажеттіліктер, адам іс-әрекетінің қозғаушы күші ретінде әрекет етеді. Тұлғаның дамуы адамның рухани және материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға негізделген. Университетте маманның қалыптасуы, ең алдымен, рухани қажеттіліктерді қанағаттандырумен байланысты. Сондықтан болашақ мұғалімнің жеке басының құрылымында «кәсіби» және «жеке» бірлігін қалыптастыру өте маңызды, ол білім беру, өзін-өзі тәрбиелеу, кәсіби құндылықтарға көтерілуі өзін-өзі жетілдіру процесінде жүзеге асырылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Смирнова, Е.Э. Пути формирования модели специалиста с высшим образованием / Е.Э.Смирнова. – Л.: ИЛГУ, 1977. – С. 12-16.

2. Яцышина, О.С. Формирование профессионально-педагогической

направленности студентов педвузов в обучении иностранному языку: дис. ... канд. пед. наук / О.С.Яцышина. – Ташкент, 1982. – 203 с.

3. Жернов, В.И. Профессионально-педагогическая направленность личности студента: дис. д-ра пед. наук / В.И.Жернов. – Магнитогорск, 2002. – 303 с.